

NEW BINDING WASTE FRAGMENTS:
A SOURCE OF R. ABRAHAM AZULAI'S BA'ALE BERIT AVRAM?

In 2002 Brite Divinity School affiliated with Texas Christian University (TCU) acquired the personal library of the late Hebrew Union College professor and librarian, Rabbi Israel Otto Lehman.¹ Twenty years later, while cataloguing the collection, Dr. Julie Christenson, Rare Book Librarian at TCU's Mary Couets Burnett Library, came across a bound volume containing two printed Hebrew books.² She noticed that its front and back endpapers came from a handwritten Hebrew manuscript. Well-aware of the significance of similar finds in various libraries around the world, she graciously shared her find with us and invited us to study them.³ In what follows we offer a transcription of these endpapers and suggest that they preserve a previously unknown exposition on selected biblical verses. Furthermore, we propose that this work

might have been one of the sources of Ba'ale Berit Avram, a commentary to the Hebrew Bible written by R. Abraham ben Mordechai Azulai in 1619.

The Endpapers: A Physical Description

To bind together two printed books, *Sefer Tanya* printed in 1514 in Mantua⁴ and *Hasagot HaRamban* printed in 1510 in Constantinople,⁵ the binder used leaves extracted from a handwritten Hebrew manuscript. These served as endpapers both at the beginning and end of the volume—one pastedown and a flyleaf on each side. We numbered them as EP 1-6, following the order of their appearance in the volume from right to left. The text inscribed on EP 1

* The authors are grateful to Mr. Zachary Poppen for improving the style of this article.

¹ "TCU Acquires Judaica Collection", Dallas Business Journal, January 23, 2002, <https://www.bizjournals.com/dallas/stories/2002/01/21/daily35.html>. For a brief biography of Lehman, see https://txarchives.org/tcusp/finding_aids/00002.xml. For a list of his publications, see BRIAN D. FOX (ed.), *Tradition, Transition, and Transmission: Jubilee Volume in Honor of Dr. I.O. Lehman, F.R.A.S* (Cincinnati: unspecified, 1983), 135–38.

² Its TCU catalogue number is BM700. Z53 1514.

³ The bibliography on this topic is vast. See, for instance, the studies that appeared in ANDREAS LEHNARDT (ed.), *'Genizat Germania'—Hebrew and Aramaic Binding Fragments from Germany in Context: European Genizah Texts and Studies: Volume 1*, Studies in Jewish History and Culture 28 (Leiden: Brill, 2010); ANDREAS LEHNARDT and JUDITH OLSZOWY-SCHLANGER (eds.), *Books within Books: New Discoveries in Old Book Bindings: Eu-*

ropean Genizah Texts and Studies: Volume 2, Studies in Jewish History and Culture 42 (Leiden: Brill, 2013); ANDREAS LEHNARDT (ed.), *European Genizah: Newly Discovered Hebrew Binding Fragments in Context: European Genizah Texts and Studies: Volume 5*, Studies in Jewish History and Culture 63 (Leiden: Brill, 2020); MAURO PERANI (ed.), *Medieval Hebrew Manuscripts Reused as Book-Bindings in Italy: European Genizah Texts and Studies: Volume 6*, Studies in Jewish History and Culture 69 (Leiden: Brill, 2022).

⁴ מנהג אבות, ספר מנהג, תניא, also known as ספר תניא and more. See further ISRAEL BROWN, *Tanya Rabbati* (Jerusalem: Mossad HaRav Kook, 2011), 1 (Hebrew).

⁵ The full title as it appears on the front page of the book is השגות של הרבמן זל שהשיג על רבינו משה בר מימון ז"ל במנין המצות. See further CHAIM DOV CHAVEL, *Sefer HaMitzvot LeHaRambam with Hasagot HaRamban* (Jerusalem: Mosad HaRav Kook, 1981) (Hebrew).

and 6 is partially concealed by strips of paper glued over their margins (see Appendix, figs. 1 and 6), apparently in order to attach them to the covers. It is clear that these folios are inscribed on both sides. However, the contents of pages 0 and 7 cannot be accessed without disentangling the covers. This is also the case with additional folios that appear to be glued inside this book's covers.

The inspection of the paper folios reveals no water signs which could potentially shed light on their date and provenance. All the folios bear large water stains. No such signs of water damage are to be found on the pages of the two books bound in this volume. One can hypothesize that the manuscript in which EP 1-6 originate suffered a water damage and was subsequently discarded and recycled.

The size of the folios is 10 x 15 cm on average. Vertical margins range between 1.8 and 2.3 cm. The upper margin is 1.6-2.0 cm, whereas the bottom one is 3.8-4.2 cm. Small holes in the vertical margins indicate that the folios were sown together at some point. These holes are found in the margins that are facing out, suggesting that the folios were reversed when reused as endpapers.

There are 26 lines on each page. The lines are straight and neat. The size of the letters range between 2 and 3 mm. *Lameds* are at 4-5

mm, while the final letters are between 6 and 10 mm. The script is a semi-cursive Sephardic. We tentatively date it to the 17th century, though an earlier date, such as the end of the 16th century, is also possible.⁶

EP 1-6: A Transcription

The following transcription of EP 1-6 relies on our work with the folios themselves. However, in the case of EP 1, which is partially covered by the strips of paper, the images taken by Mrs. Jodie Utter at the Amon Carter Museum in Fort Worth, Texas, using various methods of lighting proved to be helpful in reading some of the concealed letters.⁷

As we explain below, several factors shed light on the original order of the folios. We suggest that there are two clusters of text here. The first one is found in EP 6, 5, and 4 (in this order). The second is preserved in EP 3, 2, and 1 (in this order). The contents indicate that cluster 2 came after cluster 1, and that there was additional, now lost, material between the two. Our transcription presents the text in this order: EP 6, 5, 4, 3, 2, and 1. The primary biblical passages explicated in the text (on this see below) are set in bold type. The proposed punctuation follows that of the manuscript.

⁶ We are very grateful for the expert advice on this matter by Dr. Edna Engel (private correspondence) and Dr. Ben Outhwaite (private correspondence). On a semi-cursive Sephardic script, see ADA YARDENI, *The Book of Hebrew Script: History, Palaeography, Script Styles, Calligraphy & Design*, 3rd ed. (Jerusalem: Carta, 2010), 97-100. For the proposed dating, compare, for instance, the two

manuscripts found in the British Library, MS 22069 dated to 1580 at http://www.bl.uk/manuscripts/Viewer.aspx?ref=add_ms_22069_fs001r and MS 26920 dated to 1624 at https://www.bl.uk/manuscripts/Viewer.aspx?ref=add_ms_26920_fs001r#.

⁷ The authors are very grateful to Mrs. Utter for providing the images and to Dr. Julie Christenson for arranging the imaging of the folios.

EP 6⁸

- [וזהו ויכלו השמים⁹] 1
- [ארץ ואדם עליה בראתי¹⁰] 2
- [מצנו כמו שעשה בימי יהושע] 3
- 4 היא הכוונה הא'. הכוונה הב' והוא אם ירצה שיכלו והא' ונמקו כל צבא השמים וה'.¹¹ וכל
- 5 צבאם יבול תיבול וה'¹² כל' שקב"ה יגזור על כל צבא השמים להיות בלים נתכים מבלתי
- 6 שיהיו ניתכים לא באיש ולא במין כדי שיכירו וידעו כי ליי' המלוכה ואין עוד מלבדו
- 7 וזהו אתה הוא יי' לבדך אתה וה'¹³ כל' שאחר שקב"ה הוא לבדו קיים לעולם ראוי א"כ
- 8 שכל צבא השמים העליונים והתחתונים להשתחוות לש"י ולו נאה להודו' ולא לזולתו
- 9 כי הוא סבת הכל ונותן שארית למי שירצה. א"כ יראה בודאי כי האדם אין לו שלמות
- 10 אחר כי אם לעבודת בוראו והנה היא קיומו וז"ש התר' שלימות' דאינשא בספר' בלחודיה
- 11 כל' השלימו' לאדם אינו בשו' ד"א כי אם לעיין בס' תורת משה ולקיי' מצותיו ותורותיו
- 12 וחוקותיו וה'. ש' ד'. א' כי ש' לי אלהים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין¹⁴ ב' ויפן פרעה
- 13 ויבא אל ביתו ולא ש' לבו גם לזאת.¹⁵ ג' גם יהודה ש' קציר לך בשוב שבוע עמי.¹⁶
- 14 ד' מי ש' בטוחות חכמה או מי נתן לשכוי בינה¹⁷ בטוחו' ובטוחו' תרי בתרי לישני
- 15 ובטוחות למרגיזי ארץ.¹⁸ וסי' תר' תזרע בביתך ותחסר ברחצן. כבר ידעת כי
- 16 אמרנו בכמה מקומות כי קין רומז ליצר הרע והבל יצר הטוב והנה בראות חוה
- 17 כי הבל נהרג. כל' ראוי לאדם שיתחזק אע"פ שרואה פעמי' שהיצר הטוב הוא נטבע
- 18 ביון מצולה שיאמ' ש' לי אלהים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין¹⁹ כל' שהש"י יתן מקום
- 19 לקום היצר הטוב ולשוב בתשובה ולזה נק' ש' לרמוז כי האדם לא נברא כי אם לשם
- 20 תכלית. רצו' תכלית האדם אינו כי אם לשם טוב כמ"ש שלמה בחכמתו טוב שם
- 21 משמן טוב וה'²⁰ ולזה רמזו ז"ל באו' ש' שממנו הושתת העולם.²¹ כי הצדיק יסוד עולם²²
- 22 וכשאדם יפנה ליצר הטוב ויצילהו מפח יקוש לא יהיה העולם נידון ברוב זכיו'²³
- 23 כמשו"ל בד"ה ואל יתרשל ללכת אחר פיתוי היצר הרע ובא' ויפן פרעה ויבא אל ביתו²⁴
- 24 כל' היצר הרע שיק' פרעה מזומן בעבור שהוא מזומן לפרעון והוא מסית האדם
- 25 ואו' לו לבלתי יחשוב התכלית אלא כי אם לאכול ולשתות²⁵ וירא טוב בחייו כי לא
- 26 ידע מה יהיה אחריתו וזהו ולא ש' לבו גם לזאת.²⁶ א"כ ענין ראות כי היצר הטוב

⁸ The top three lines on page 6 are mostly covered by a strip of paper glued over them. The right bottom edge of the strip can be slightly lifted. This is how the proposed reading of these line was obtained.

⁹ Gen 2:1.

¹⁰ Isa 45:12.

¹¹ Isa 34:4.

¹² MT Isa 34:4 has יבול כנבל.

¹³ Neh 9:6. MT reads here עשית (אתה) עשית.

¹⁴ Gen 4:25.

¹⁵ Exod 7:23.

¹⁶ Hos 6:11. MT has בשובי.

¹⁷ Job 38:36.

¹⁸ Job 12:6. MT has למרגיזי אל.

¹⁹ Gen 4:25.

²⁰ Eccl 7:1.

²¹ Num. Rab. 14, 12: ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו ויקרא את שמו ש' ממנו הושתת העולם לפי שהבל וקין נטרדו מן העולם.

²² Prov 10:25.

²³ Cf. m. Avot 3:15: ובטוב העולם נידון.

²⁴ Exod 7:23.

²⁵ Cf. Eccl 5:17; 8:16.

²⁶ Exod 7:23.

EP 5

- 1 והיצר הרע חולק' בדבר. מי הוא המכריע ביניהם הוא הצדיק שהוא נוטה לצד היצר
- 2 הטוב והא' גם יהודה שת קציר לך²⁷ כל' יהודה שהוא הצדיק שהוא תמיד יהודה. {והוא²⁸}
- 3 ועוזב. הוא יחזיק בידך כדי ליתן לך פתח פתוח בשוב שבוע עמי²⁹ כל' כדי שתחזור
- 4 בתשובה. אל תפנה אל הבלי עולם לו' מי יודע ומי ראה כל אלה אבל דע כי על כל
- 5 אלה יביאך האלהים במשפט³⁰ אם טוב ועם רע ועל כל נעלם וזהו מי שת בטוחות
- 6 חכמה וה'.³¹ ואתו כבר ראינו שהצדיק יש לו רע בעה"ז והרשע יהיה טוב לו. ולד"א הגאון
- 7 בטוחות ובטוחות תרי בתרי לישני³² כל' חזק ואמץ כי ב' לשונות אם איפש' לו' שהש' שם
- 8 בטוחות חכמה ולא לאותו ובטוח' למרגי' ארץ³³ שהרשע' ישלטו אין להם שטן ופגע
- 9 רע כי בודאי וכשהאדם תוע שב בתשובה בעה"ז יהיה לו חלק לע"ה אבל אם ימות בלא
- 10 תשובה ימצא משובה בע"ה ולא יהיה יכלת בידו לעשו' שו' דבר כי הכל נשכח וזהו שכוון
- 11 התר' תזרע בביתך ותחסר ברחצן כל' עשה בכחך מה שתוכל לעשו' בעה"ז מתשובה
- 12 מתשובה ומעשי' טובים כדי שתקצור ותאכל הפירות והקרן בע"ה לבטח וה'³⁴ .. ה'
- 13 מילי בתרי טעמי תלשא ושני גרישין. א' זה ינחמנו ממעשינו³⁵ ב' קרבו שאו את
- 14 אחיכם מאת פני הקדש³⁶ ג' שובו ושובו מדרככם הרעי³⁷ ד' הזאת העיר העליזה³⁸
- 15 ה' ולא לה תהיה תרומת הקדש לכהנים³⁹ וסי' תר' בעובדנא נתקריב ונתוב לקרתא
- 16 קדיש' .. ידינו ו' מלאים א' זה ינחמינו ממעשינו ומעצבון ידינו.⁴⁰ ב' וענו ואמרו
- 17 ידינו לא שפכה את הדם ועינינו לא ראו.⁴¹ ג' שמענו את שומעו רפו ידינו צרה
- 18 החזיקתנו חיל כולדה.⁴² ד' ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו.⁴³ ה' ויהי נועם יי
- 19 אלהינו עלינו ומעשה ידינו.⁴⁴ ב' כן. וסי' תר' עובדנא יתובון בתוקפא פורקנא בשפירות
- 20 התקן .. ראוי שתדע ותתבונן כי אז"ל במדרש כי עד שנברא נח היו הנבראי'
- 21 כלם בידם כרגל האווז ולכן לא היו יכולין לעשו' שו' מלאכה ממלאכו' העולם
- 22 עד שבא נח ונבדלו האצבעות באופן שתקן כלי המחרישה וז"א זה ינחמינו ממעשינו
- 23 מעצבון ידינו⁴⁵ כי כן דמה המחריש לתלשא וב' גרישין.⁴⁶ אבל זה ע"ד דרש. אבל ללכת
- 24 כמנהגינו ע"ד נסתר נאמ' כי כבר אמרו חכמי הקבלה כי הנשמה כשתצא מן הגוף
- 25 בלתי זכאית כמו שאם תמצא בגוף שהוא חציו זכאי וחציו חייב והיא מתפשטת והולכת
- 26 אנה ואנה עד שקב"ה מחזירה בגוף אחר אולי תזדכך ותשוב למקומה ואם זה האדם

²⁷ Hos 6:11.

²⁸ This word appears to be deleted.

²⁹ Hos 6:11. As was noted earlier, MT reads here בשובי.

³⁰ Eccl 11:9.

³¹ Job 38:36.

³² If the referent here is Saadia HaGaon, we were unable to find this comment in his commentary on Job.

³³ Job 12:6. MT has here אל למרגיזי.

³⁴ Cf. m. Peah 1:1: אלו דברין שאדם אוכל פירותיהן (cited according to Ms. Kaufmann; <https://maagarim.hebrew-academy.org.il/Pages/PMain.aspx?koder-ekh=29859&page=1>).

³⁵ Gen 5:29. MT reads ממעשנו.

³⁶ Lev 10:4.

³⁷ The reference is most likely to 2 Kgs 17:13. See Masora magna to Ezek 48:10 in GERARD E. WEIL (ed.), *Massorah Gedolah iuxta Codicem Leningradensem B 19a = Masora Magna* (Roma: Pontificium Institutum Biblicum, 1971), 1:332 (#2991: ה' בתריין [טעמין] תלישא גרש) וסימנהון.

³⁸ Zeph 2:15. MT reads זאת.

³⁹ Ezek 48:10.

⁴⁰ Gen 5:29. MT has ינחמנו ממעשנו.

⁴¹ Deut 21:7. The Ketiv reads here שפכה, while the Qere has שפכו.

⁴² Jer 6:24.

⁴³ Hos 14:4.

⁴⁴ Ps 90:17.

⁴⁵ Gen 5:29. MT reads here ינחמנו ממעשנו.

⁴⁶ On this tradition see further LOUIS GINZBERG, *The Legends of the Jews* (Philadelphia: The Jewish

EP 4

- 1 תחזור ג"כ פעם אחרת וזהו שרמז הפסו' פעמ' ג' עם גבר⁴⁷ אבל כשהנשמה היא
- 2 טהורה אינה צריכה לחזו' ולהכנס בגוף אחר וז"ש זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון
- 3 ידינו⁴⁸ כלו' זה האדם כשיהיה צדיק יהיה סבת המנוחה ויתלוש ויעקור אלו הגירושין
- 4 שהנשמה תתגרש ב"פ כמו שאמרנו וכן מצאנו בנדב ואביהוא שמתו במגפה
- 5 בהקריבם לפני יי' אש זרה ואז"ל כי אלו השני' לא היו כי אם א' בעבור כי לא היו
- 6 נשואי אשה והיו נחשבין כפלגא וכלן היו כנשמה א' ואלו נכנסו בגוף א' שהיה
- 7 פנחס.⁴⁹ וזהו שכוון קרבו שאו את אחיכם את פני הקדש⁵⁰ כלו' שאלו לב' גרישין
- 8 שהיו בשמ"ו ותלשא ונעקרו מללכת אל ב' גוף' כי אם אל גוף א' והוא נחשב לב'
- 9 כי אזל' פנחס זה אליהו.⁵¹ ולכן תמצא הכתו' או' ואלעזר הכהן לקח לו מבנות פוטיאל
- 10 לו לאשה ותלד לו את פנחס אלה ראשי אבות הלויים⁵² מפני מא אמ' אלה ראשי
- 11 אבות הלויים אלא לרמז לך שהוא היה אותם שהיו ראשי אבות הלויים שהם נדב
- 12 ואביהוא שהיו משבט לוי והם עקר המשפחה. וכן ג"כ תעקור ותתלוש הגירושין
- 13 של הנשמה אע"פ שיחטא ויעשה כל העבירות כשיחזו' בתשובה ולכ"א שובו שוין⁵³
- 14 ב' פעמים כדי שהאדם ישלם לגמרי מבלי השאיר פליטה. וזכר מהעונות וזאת
- 15 התשובה תעקור הגירושין. וכן ג"כ רמז סי' ידינו שהם ו' כמו"ש ואו' זה ינחמנו. וה'⁵⁴
- 16 כלו' זאת הנשמה שנקראת נח בעבור שהיא סבת המנוחה והתענוג ינחמנו תרוה
- 17 לנו נחמה מהעצבון והעמל שיקרה לגופינו ממלחמת היצר הטוב עם היצר
- 18 הרע. וזה רמז מן האדמה אשר אררה יי'.⁵⁵ כי אז"ל אוי לעסה שהנחתו מעיד עליה⁵⁶
- 19 כי קב"ה קרא ליצר הרע כי רע מנעוריו⁵⁷ ולכן בפעולו' הנשמה תהיה זאת הנחמה לנו
- 20 ותדע באז' דרך תהיה המנוחה לנפש כאש' יענו ויאמרו⁵⁸ הזקני' והראשים
- 21 והמנהיגי' ידינו לא שפכו הדם⁵⁹ וזה כדי לתת אורח ומשל לאחרים שלא יחטאו
- 22 כי בראותם הראשים שישמרו נפשם מלחטוא ישמרו גם הם ולכן תמצא שפכה
- 23 בהא'⁶⁰ לו' כי מכל הה' חומשי תורה לא שפכין ולא חסרין ממנה שום דבר
- 24 אבל כלה היה מקוימת בידיו או נוכל לו' שפכה הה'⁶¹ היא מורה על הה' חושי'
- 25 שבסבתם יחטא האדם ובפרט חוש המשוש כי הוא חרפא לנו⁶² וזה רומז ידינו
- 26 לא שפכה. כלו' אין אנו מוטבעי' בחוש המשוש וכן ג"כ רומז הדם שעולה

Publication Society, 2003), 1:135.

⁴⁷ Job 33:29.

⁴⁸ Gen 5:29. MT reads ממעשנו.

⁴⁹ For the relevant Zoharic passages and their discussion see ELLIOT R. WOLFSON, *Language, Eros, Being: Kabbalistic Hermeneutics and Poetic Imagination* (New York: Fordham University Press, 2005), 266–67, 548.

⁵⁰ Lev 10:4.

⁵¹ On this tradition see further GINZBERG, *The Legends of the Jews*, cit., 2:783; WOLFSON, *Language, Eros, Being*, cit., 266–67.

⁵² Exod 20:6.

⁵³ 2 Kgs 17:13.

⁵⁴ Gen 5:29.

⁵⁵ Gen 5:29.

⁵⁶ See Num. Rab. 13:4; Midrash Tehillim on Ps 103:14.

⁵⁷ Gen 8:21.

⁵⁸ Deut 21:7.

⁵⁹ Deut 21:7. The Ketiv reads here שפכה, while the Qere has שפכו.

⁶⁰ The two dots are placed in the space between the *he* and the *aleph*.

⁶¹ See preceding note.

⁶² For the relevant passages in Rambam's Guide to the Perplexed and their discussion see ISADORE TWERSKY, *Halakha and Philosophy: Perspectives on Maimonides' Teaching* (Tel-Aviv: The Open University of Israel, 1992), 2:279–84 (Hebrew).

EP 3

- 1 עושין ג"ע ולכן ננערו במי המבול ולכן נ"ך בלע⁶³ בעבור שהוא מחבל ומשחית
- 2 בעולם כמו שאמרין וממנו יהיה כל צער ויגון ולכ"א בלע היא צער⁶⁴ ולזאז"ל אבר
- 3 קטן יש לו לאדם משביעו רעב ומרעיבו שבע⁶⁵ ולכן ראוי לו לאדם להתרחק אלא
- 4 יבא לידי ג"ע וניאוף ובעילת אסור אבל כל הבעילי' שאדם עושה ראוי לעשותן
- 5 לשם שמים ולהתכוין לתכלי' קיום המין ולא לתכלי' אחר ולא לבא לידי האסור
- 6 וזהו שאו' היצר הטוב הלא הוא אמ' לי אחותי היא והיא גם היא אמרה לי אחיה⁶⁶
- 7 כל' היצר הטוב והנשמה שנק' אחי' הם או' שלא נתכוונו לש' זנות ולביאה אסורה
- 8 ח"ו אבל אם היו נכנסין לעשות זה בענין ייצר שהיה הדבר בהיתר ולקיום המין
- 9 ולזה כוון או' בתו' לבבי ובנקיון כפי עשיתי זאת⁶⁷ ולא לתכלי' זנות כל האיש אש'
- 10 ימלאנו לבו לעשות כן⁶⁸ ראוי לעונש וז"ש היא מוצאת והיא שלחה את חמיה לאמור⁶⁹
- 11 כל' אע"פ שנעשה הפעל הזה לא נתכוונו לעבירה מוחלטת אבל הכוונה היתה
- 12 לשם שמים והא' למי הפתילי' והמטה וה'. ממנו אני הרה⁷⁰ וא"כ אין ראוי ליענש
- 13 עונש גמור כ לא נתכוונו לעשו' רע ואיסור ומ"ש תניינא דפסו' הוא רומז
- 14 כי היצר הרע עקף⁷¹ לאדם הרבה פעמים לא די פעם א' אבל פעמים ג' ולכן א"כ
- 15 האדם ראוי תמיד להתרחק ממצאת התאוה ולא יכנס בביאה אסורה אבל ראוי
- 16 להמי⁷² היצר הרע כשישו' האדם לחטוא כהנה לז"א וכי ימות מן הבהמה⁷³ כל' ראוי
- 17 לאדם כשימית היצר הרע לא ימיתנו מכל וכל אבל ראוי להסתפק ממנו לקי'
- 18 המין ולהיתר אבל הדברי' האסורי' ראוי להמיתו ולא יהנה ממנו כלל ועיקר כי
- 19 האיש שיהנה ממנו ודאי יטמא עד יהיה טמא עד אותו יום שימות שהוא
- 20 הערב⁷⁴ ויהי נדון בגהי' כי מת ברשעו כי כבר מצינו הרבה חכמי' בתלמוד
- 21 שהיו סובלי' המיתה ממה שיהנו מהנאת בעילה אסורה כמו שמצינו בר'
- 22 חנינה בן פפי כשתבעתו ההיא מטרונית ומלי נפשו שיסכן וה⁷⁵ וכן ג"כ
- 23 ההתנשאות והרוממות והגאווה היא סבה לאדם לעשו' כל רע ולז"א ומחית
- 24 בשר חי בשאת⁷⁶ וחברו תרי בעניינא והיא כהה⁷⁷ דשחין כל' האדם שירגל בזה
- 25 פעמי' רבות וזהו תרי בעניינא ויתחמם תמיד במשגל אינו יכול
- 26 לפרוש הימין ויאבד מן הע"ה ולכן ראוי לזכור שלא יניח חיי עולם על חיי

⁶³ Gen 14:2.

⁶⁴ Gen 14:2.

⁶⁵ See B. Sanhedrin 107a; b. Sukkah 52b.

⁶⁶ Gen 20:5. MT reads here הוא אמר לי אחתי היא והיא גם היא אמרה אחי הוא.

⁶⁷ Gen 20:5.

⁶⁸ Cf. Esth 7:5: מלאו לבו.

⁶⁹ Gen 38:25.

⁷⁰ Gen 38:25. MT has אנכי הרה.

⁷¹ The reading is somewhat uncertain. We read the traces of ink before the *qof* as an *ayin*.

⁷² The colon is placed in the interval between the words.

⁷³ Lev 11:39.

⁷⁴ Lev 11:39.

⁷⁵ See b. Qiddushin 39b.

⁷⁶ Lev 13:10.

⁷⁷ Lev 13:21.

EP 2

- 1 כל חיי שעה וזהו שבת שבתון היא לכם⁷⁸ כל' ראוי לזכור יום מיתה וכי האדם
- 2 אם ימות זכאי יהיה חלקו בעולם שכלו שבת והנשמה תהנה מאותו האור
- 3 העליון ולא די שהנשמה תקבל שכרה בע"ה אבל ג"כ הגוף הנה שיק' בתחיית המת' וזהו
- 4 שבת שבתון⁷⁹ וכ' וסי' ותאכל שהיא והוא כל' ששניהם יחד הגוף והנשמה שניהם יאכלו ויהנו מזיו השכינה הלא תראה כמה הוא עונש אותם האנשים
- 5 שהם משוטפי' בזנו' כי כשאדם יפעל פעולות אסורות שחייבי' כרת וזהו
- 6 ונכרתו לעיני בני עמם⁸⁰ ולא די שיכרתו אבל יהיו נידונין לחיי עד בשרפה כמ"ש
- 7 ועסותם רשעי' כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם⁸¹ וז"א ובת כהן כי תחל לזנות באש
- 8 תשרף⁸² ותהיה טמאה מראש ועד סוף וזהו קדמא ובתראה ולזה רומז התרגו' כעובדין בשלימו כל' במעשי' הטובי' והשלמי' שיעשה האדם מבלי שיחטיא
- 10 את בשרו תפקון במתתכון ותחזון כל' תצא מהעונש הנצחי ביום המיתה ותחיו
- 11 חיי עד בחברותא בעדת צדיקי' בעולם שכולו טוב וארוך קדם אבונא
- 12 בריש⁸³ ובקופא. רצ' לפני אבינו שבשמים מראש ועד סוף .. הולך ט' מלאי' באוריין. א' אדני יהוה מה תתן לי ואנכי הולך ערירי⁸⁴ ב' ויאמ' עשו הנה
- 14 אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה⁸⁵ ג' וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה אש' אנכי הולך וה' ד' ויהי קול השופר הולך וה' ה' וכל הולך
- 16 על כפיו בכל החי ההולכת על ד' וה'⁸⁶ ו. כל הולך על גחון וכל הולך על ארבע⁸⁷
- 17 תרי בפסוק' ותלתא בעניינא. ח' ויחר אף אלהים כי הולך הוא ויצא מלאך יי לשטן לו.⁸⁸ ט' ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצך את אש' יעשה העם הזה לעמך
- 19 באחרי' הימי'. וסי' תר' בפרנסת מאתך לחמא תקיפא בידך בחברותא קדם
- 20 אלהנא בסוף יומי' .. ראוי שתתבונן כי כבר אמרנו בכמה מקומות
- 21 כי אברהם רומז לנשמה ושרה לגוף וז"ש קב"ה לאברהם שהיא הנשמה שאם
- 22 תבא בעה"ז שלא תירא כי שכרה הרבה מאד וז"ש אל תירא אברם אנכי מגן לך
- 23 שכרך הרבה מאד⁸⁹ שתצלי' בעה"ז בהצלחת ממון ובנים וקנייני' מדומים וג"כ
- 24 תנחל העה"ה והצדיק עונה וא' אדני יהוה מה תתן לי ואנכי הולך ערירי⁹⁰ כל' אין רצו' בעה"ז כי זה העולם אינו מן ההצלחות הנפשיו' ואינו תכלית הנפש
- 26

⁷⁸ Lev 16:31.

⁷⁹ Lev 16:31.

⁸⁰ Lev 20:17.

⁸¹ Mal 3:21.

⁸² Lev 21:9. MT has ובת איש כהן.

⁸³ One could also read here בהש'.

⁸⁴ Gen 15:2.

⁸⁵ Gen 25:32.

⁸⁶ Gen 28:20.

⁸⁷ Exod 19:19.

⁸⁸ Lev 11:27. MT has החיה.

⁸⁹ Lev 11:42.

⁹⁰ Num 22:22. MT reads here ויציב מלאך יהוה בדרך לשטן לו.

⁹¹ Num 24:14.

⁹² Gen 15:1.

⁹³ Gen 15:2.

EP 1

[	בע"ה	] [הלך	[	1
[	בן משק ביתי דמשק	[		2
[	בכורה איני נוצר אבל בעה	[		3
[	ביצר לאכול ולמות בעה"ז	[		4
[	אדע אני בעצמי שסופי למות ובכן	[		5
[	ס בעה"ז כי אחר המיתה לא ימצא דבר וזהו ולמה זה לי בכורה ⁹⁴	[		6
[	קודר בעה"ז לו כי אקוה לישועת ולטובת הע"ה ולמה לי זה כי בכורה ⁹⁵	[		7
[	עץ החיים כלו למה לי עץ החיים אלא הלעיטני נא ⁹⁶ והאכילני	[		8
[	ואיני מקפיד על האחר אבל הצדיק אע"פ שיצר הרע לפעמי	[		9
[	בד] ברי' האלה הוא ימשכהו בדברי תורה ובנדריו וזהו וידר יעקב	[		10
[	יהיה אלהי עמדי ⁹⁷ כלו שהאדם ראוי להתחזק בעבודת האל	[		11
[	לעבו] ד ולהסתפק מהעה"ז בדברי ההחרכיי כמו"ש ונתן לי לחם לו"ל. ⁹⁸	[		12
[	המותר' כי ההצלחה אחרונה אינה בעה"ז כי אם בע"ה וזה ראוי	[		13
[	ולהר' קולו כשופר כמ"ש ה' { ⁹⁹ } לנבי' כשופר הרם קלך ¹⁰⁰ וראוי	[		14
[	תורת משה באותו מעמד הנכבד שהיה משה ידבר והאלהי	[		15
[	מה יאמ' וכל הולך על כפיו בכל החי ¹⁰¹ כלו אותם האנשי שעוש'	[		16
[	עה"ז ללכת בת"ויתיו עד שהם וגופם שהוא רומז גחון הם כלם	[		17
[	גופם תרי בפסוקא כלו שיצר הטוב והיצר הרע שניהם יחד נתקשרו	[		18
[	לנפש חיה הכל ותלתא להם בעניינא וג"כ הנשמה הסכימה עם שניהם להיות	[		19
[	בזה האפן ודאי יצא חרי אף האלהים עליהם וזהו ויחר אפים כי הולך הוא	[		20
[	ויצא מלאך יי' לשטן לו. ¹⁰² כלו זה האיש שהוא הולך אחרי קנייני העה"ז ואינו	[		21
[	שלמות הנצחי ודאי יהיה אחריתו עדי אובד כי יצא מלאך	[		22
[	לשטן לו ¹⁰³ לדחפו מכל טוב אבל העצה הנכונה היא ודאי לראות אחרי	[		23
[	צפון לצדיקי ולא יהיה חושש מן העה"ז ומטובו כי אינו נצחי	[		24
[	לשעה ולז"א התר' בפרנסת מותן לחמא תקיפא כלומ'	[		25
[	הפרנסה והצידה שראוי לך להביא במתתך ראוי שתמיד מן התורה שהוא	[		26

⁹⁴ Gen 25:32.

⁹⁵ Gen 25:32.

⁹⁶ Gen 25:30.

⁹⁷ Gen 28:20.

⁹⁸ Gen 28:20.

⁹⁹ The second letter is illegible.

¹⁰⁰ Isa 58:1.

¹⁰¹ Lev 11:27. MT has החיה.

¹⁰² Num 22:22. MT reads here ויהי מלאך יהוה בדרך לשטן לו.

¹⁰³ See the previous note.

EP 1-6: An Exposition Based on Masoretic Notes

A close reading of EP 1-6 suggests that they contain five clearly delineated textual units:

Unit 1 (the beginning is missing): EP 6:1-12

Unit 2: EP 6:12-5:12

Unit 3 (the end is missing): EP 5:12-4:26¹⁰⁴

Unit 4 (the beginning is missing): EP 3:1-2:13

Unit 5 (the end is missing): EP 2:13-1:26

Only one of these five units is preserved in its entirety, Unit 2 (EP 6:12-5:12). Others are only partially extant. Each of these units is an exposition on a series of biblical verses associated with a known Masoretic note. In three of them Masoretic notes introduce the units:

Unit 2: שֶׁת ד' (EP 6:12)

Unit 3: ה' מילי בתרי טעמי תלשא ושני גרישין (EP 5:12-13) and ידינו ו מלאים (EP 5:16)

Unit 4: הולך ט' מלאי באוריין (EP 2:13-14)

In the remaining two units the beginning is missing. Still, each of these preserves enough text to identify the Masoretic note they expound on:

Unit 1 (EP 6:1-5:12): This unit appears to be an exposition on the four passages in which the phrase וכל צבא occurs in the Hebrew Bible. Masora parva in the Leningrad Codex notes that there are four verses utilizing this collocation, while its Masora magna (to Gen 2:1) identifies them as Gen 2:1; Isa 34:4; 45:12; Neh 9:6.¹⁰⁵

Unit 5 (EP 3:1-2:13): This unit seems to be an exposition of the Pentateuchal passages where the pronoun היא is spelled with a *yod*. The ar-

ray of passages discussed in this unit most likely belongs with the eleven Torah verses noted by Masora parva in the Leningrad Codex as featuring such a spelling (יָא בְּתוֹרָה): Gen 14:2; 20:5; 38:25; Lev 11:39; 13:10, 21; 16:31; 20:17; 21:9; Num 5:13, 14.¹⁰⁶

All the five units seem to exhibit more or less the same structure:

1. A Masoretic note is provided (שֶׁת ד' [EP 6:12], ה' מילי בתרי טעמי תלשא ושני גרישין [EP 5:12-13], הולך ט' מלאי באוריין [EP 5:16], ידינו ו מלאים [EP 2:13-14]).
2. The biblical verses exhibiting the feature(s) noted by the Masoretes are cited in an abbreviated form (EP 6:12-14; 5:12-19; 3:13-19; 2:14-20). The verses are numbered using the Hebrew letters.
3. A mnemonic device (*siman*) in a form of a sentence compiled from words extracted from the aforementioned biblical verses and translated into Aramaic is provided (EP 5:15-16; 19-20; 2:20-21).¹⁰⁷ Each of the extant *simanim* is introduced by the phrase וסי תר.
4. An exposition of the verses listed earlier on, usually in their biblical order, follows. In addition to these "primary" biblical texts, expositions utilize a variety of other sources, e.g., Hebrew Bible, Rabbinic literature, and writings of medieval authorities (e.g., Maimonides).
5. The unit concludes with an exposition of the *siman* (EP 6:10-12 [introduced by וז"ש התר]; 5:10-12 [introduced by וזה שכוון התר]; 2:9-13 [introduced by ולזה רומז התרגר]).

One deviation from this pattern occurs in Unit 3. Instead of one Masoretic note, it ex-

¹⁰⁴ On counting EP 5:12-16 and EP 5:16-4:26 as one unit see below.

¹⁰⁵ WEIL, *Massorah Gedolah*, cit., 2 (#13).

¹⁰⁶ For the list of the eleven passages, see CHRISTIAN D. GINSBURG, *The Massorah Compiled from Manuscripts, Alphabetically and Lexically Arranged with a Prolegomenon, Analytical Table of Contents and List of Identified Sources and Parallels by Aaron Dotan*, The Library of Biblical Studies (New York:

Ktav, 1975), 1:305 (#113).

¹⁰⁷ For a discussion of the Aramaic *simanim* in the Aleppo Codex and Leningrad Codex, see JOSEPH OFER, *Memory Aids in the Masorah of the Aleppo Codex*, «Megadim» 50 (2009): 171-97 (Hebrew); DAVID MARCUS, *Scribal Wit: Aramaic Mnemonics in the Leningrad Codex*, Texts and Studies 10 (Piscataway: Gorgias Press, 2013).

pounds on two. The notes with their respective lists of verses and *simanim* are cited here one after another.

This insight into the nature of the exposition found in EP 1-6 helps establishing the

original order of the pages. Assuming that the manuscript's treatment of the Masoretic notes followed the biblical order of the first passage associated with each note, the ensuing sequence emerges:

EP	
6:1-12	Gen 2:1
6:12-5:12	Gen 4:25
5:12-4:26	Gen 5:29
Lost folios	
3:1-2:13	Gen 14:2
2:13-1:26	Gen 15:2

This is the order of the text assumed in the edition presented above.

Parallels between EP 1-6 and Abraham Azulai's Ba'ale Berit Avram

Of these five units, three have parallels in R. Abraham Azulai's commentary to the Bible, Ba'ale Berit Avram (henceforth: BBA). A prolific writer best known for his compendia of kabbalistic lore, Hesed LeAvraham (1619),¹⁰⁸ R. Abraham ben Mordechai Azulai was born ap-

proximately in 1570 in Fez, Morocco.¹⁰⁹ Sometime around 1613, fleeing from the political and economic instability at home, he boarded a ship bound to Eretz Israel.¹¹⁰ There he hoped to deepen his mastery of the Cordoverian Kabbalah of which he became an ardent proponent.¹¹¹ In his introduction to BBA, R. Azulai reports that while still in Fez, he began assembling exegetical notes on the Torah, Prophets, and Writings.¹¹² Upon his departure, he took a few of his writings along. Most of these, however, were lost with the rest of his belongings when his ship vanished. Only a few remained in his possession.¹¹³

¹⁰⁸ On Hesed LeAvraham see DOV ZLOTNICK, *Love of 'the Good, the Pleasant and the Beneficial' in the Writings of R. Israel Najara and R. Abraham Azulai*, «Tarbiz» 44 (1974): 182–88 (Hebrew); BERACHA ZAQ, *On the Sources of the Book Hesed to Abraham by Rabbi Abraham Azulai*, «Kiryat Sefer» 56 (1981): 164–75 (Hebrew). Another important work of his, Kiryat Arba, contains three treatises: Or HaLevanah, Or HaHammah, and Or HaGanuz. On the latter work, that was believed to be lost, see RONIT MEROZ, *The Book Or Ha-Ganuz by Rabbi Abraham Azulai*, «Kiryat Sefer» 60 (1985): 310–24 (Hebrew). On his halakhic writings, see DOV ZLOTNICK, *The Commentary of Rabbi Abraham Azulai to the Mishnah*, «Proceedings of the American Academy for Jewish Research» 40 (1972): 147–68.

¹⁰⁹ On his tentative date of birth see ZLOTNICK, *The Commentary of Rabbi Abraham Azulai to the Mishnah*, cit., 147.

¹¹⁰ Tishby suggests that he might have left Moroc-

co in 1612–13 or in 1613–14. See ISAIAH TISHBY, *The Attitude of R. Abraham Azulay Towards Cordoverian and Lurianic Kabbalah*, «Sefunot» 1 (1980): 191–203 (191; Hebrew).

¹¹¹ “Azulai, Abraham ben Mordecai”, *Encyclopedia Judaica*, ed. by MICHAEL BERENBAUM and FRED SKOLNIK, 2nd ed. (Detroit: Macmillan, 2007), 2:774. In his introduction to Hesed LeAvraham Rabbi Azulai mentions the political and economic factors that led to his departure. While referring to the same events in the introduction to his Or HaHama, he evokes his desire to expand his knowledge of Cordovero's teachings.

¹¹² Ms 1042 (folio 4): ובקרב שנים חזרתי פנים שונים: וקובץ על יד ירבה וימצא בבית נכותי מכל סגולות מלכים על התורה ועל הנביאים ועל הכתובים. והיה כאשר העיר ה' את רוחי לעלות ליראות להר קדש אלהי שבתי ובררתי אוכל מתוך אוכל מפני כובד המשא ורוחק הדרך והיו לאחדים בידי ואת היותר נשאר בין ספרי בביתי.

¹¹³ Ms 1042 (folio 4): ואתעצב אל לבי על חדושי שחדשתי:

When he arrived to Hebron, Azulai set these aside.¹¹⁴ Only when the plague drove him to Gaza, he returned to his earlier writings which grew into a commentary treating, albeit highly selectively, the entire Tanakh.¹¹⁵ He began writing BBA three months after he completed Hesed LeAvraham and finished it two months later, in December 1619.¹¹⁶

The autograph of R. Azulai's BBA has survived the vicissitudes of time.¹¹⁷ It is now in possession of the Jewish Theological Seminary of America, Ms 1042.¹¹⁸ This manuscript con-

tains numerous additions by four generations of R. Azulai descendants, including his great-grandson, R. Hayyim Joseph David Azulai (Hida).¹¹⁹ The printed edition of BBA, based (indirectly) on Ms 1042, was published in 1873.¹²⁰

BBA contains diverse materials.¹²¹ Among these are expositions based on the Masoretic notes. Several of them expound on the same Masoretic notes as do our folios and their wording is remarkably close to EP 1-6. The following two tables outline the order of the expositions based on the Masoretic notes in the two texts.

אשר טפחתי ורביתי ואגע לריק ואחפש אחר הכלים ואמצא מעט מועד מהם כי כאשר היינו בדרך במלון שול שלתי מן הצבתים והם הפליטה הנשארה היתה בעיני כאין מושלכת בקצה הערמה. היו שארית הפליטה ואתנחם.

¹¹⁴ Ms 1042 (folio 4): ואתנחם על מה שאבד וגם יתר הפליטה הנשארה היתה בעיני כאין מושלכת בקצה הערמה. לאכול עש ולמי שעסקם רע.

¹¹⁵ Ms 1042 (folio 4a): או שבתי ונחמתי על עמלי אשר טפחתי ורביתי ואמרתי לחברם יחד וכל הדרושים והחקירות המיוסדים על המופתים הלמודיים אותם השגתי לבדנה וכל פשטי הכתובים על תורה נביאים וכתובים אותם לקחתי והיו לאחדים בידי.

¹¹⁶ והיתה התחלתו ר"ח חשון בשנת ז' בשמחה ליצירה והשלם ר"ח טבת משנת יעשה שלום ליצירה. The year ה'ש"ף implied here began on Sep 9, 1619. Thus, Azulai began working on the book early in October 1619 and completed it two months later. For a similar dating see the description of the autograph of BBA, Ms 1042, at the website of the National Library of Israel at https://www.nli.org.il/he/manuscripts/NNL_ALEPH000102926/NLI#FL28536812. And so is ZLOTNICK, *Love of 'the Good, the Pleasant and the Beneficial'*, cit., 183. Elsewhere he, however, dates it to 1920. See ZLOTNICK, *The Commentary of Rabbi Abraham Azulai to the Mishnah*, cit., 161n80.

¹¹⁷ Several sigla have been assigned to this manuscript: Ms 1042 (Jewish Theological Seminary of New York), Catalogue Lutzki Ms 932 (Ms L932), and Catalogue Louis Loewe 4. See https://www.nli.org.il/he/manuscripts/NNL_ALEPH000102926/NLI#FL28536812.

¹¹⁸ We are grateful to Mrs. Havva Zellner of the JTS library for providing us with the images of the microfilm of Ms 1042. They are also available through the National Library of Israel (see the preceding note).

¹¹⁹ The comments by R. Azulai's son, Isaac Azulai (17th century), are found in several places in Ms 1042, e.g., folios 41b-42a. His grandson, Isaiah son

of Isaac Azulai (died in Jerusalem in 1732), commented on Psalm 58 (Ms 1042, folios 41b-42a). For the comments by his great-grandson, Isaac Zerahiah ben Isaiah (1702-65; also known as Raphael Isaac Zerahiah ben Isaiah), see, for instance, Ms 1042, folios 42 and 88b). Azulai's grand-grand-grandson, Hayyim Joseph David Azulai (Hida), commented on Psalm 58 (Ms 1042, folio 258a). Moreover, his ex libris is found on the first page of Rabbi Azulai's introduction to BBA. Hida refers to this manuscript as being in his possession in an entry on ABRAHAM AZULAI in his *Shem Ha-Gedolim* (Vilna: Romm, 1852), Maarechet Gedolim, 5-6: ומזה מהר"א אזולאי נזכר חיבר: 5-6: ספר חסד לאברהם וזהרי חמה ונדפס, ועוד לו בכ"י פי הכ"ד ... וכל הספרים הנזכרים הנם בידי בכ"י חוץ מאור הגנוז שנגנז.

¹²⁰ ABRAHAM AZULAI, *Ba'ale Berit Avram* (Vilna: Romm, 1873). That this edition was directly based on Ms 1042 is suggested in the description of this manuscript at https://www.nli.org.il/he/manuscripts/NNL_ALEPH000102926/NLI#FL28536812. And yet, the Torah section of the printed edition of BBA concludes with a colophon naming the scribe of the manuscript as הק' אליעזר דוב בהר"ר יהודה ליב נ"י מקאלימיי (Ba'ale Berit Avram, צד [p. 187]). It is very likely that this scribe had Ms 1042 as his master copy. For instance, if the two footnotes found in the printed edition of the introduction to BBA are based on his observations, they reflect an intimate knowledge of Ms 1042. The first footnote observes that the master copy has on the first page of the introduction a signature of Rabbi Hida and his ex libris. The second footnote reports a missing text. These features match exactly Ms. 1042.

¹²¹ Tishby observes that though BBA refers to certain tenets of kabbalah, it can hardly be described as a kabbalistic work. TISHBY, *The Attitude of R. Abraham Azulay towards Cordoverian and Lurianic Kabbalah*, cit., 192n5, 200n25.

BBA ¹²²	EP 6, 5, 4
<p>Gen 2:1 וכל צבאם</p> <p>Gen 4:15 שבעתים</p> <p>Gen 4:25 לי אלהים</p> <p>Gen 2:23 ובשר</p> <p>Gen 3:22 כאחד</p> <p>Gen 4:7 הלוא</p> <p>Gen 1:5 לאור</p> <p>Gen 5:29 ידינו¹²³</p>	<p>Gen 2:1 וכל צבאם</p> <p>Gen 4:25 שת</p> <p>Gen 5:29 זה and ידינו</p>

Table 1. The order of exposition in EP 6, 5, 4 Compared to BBA.

BBA ¹²⁴	EP 3, 2, 1
<p>Gen 15:14 יצאו</p> <p>Gen 15:2 הולך</p>	<p>Gen 14:2 היא</p> <p>Gen 15:2 הולך</p>

Table 2. The order of exposition in EP 3, 2, 1 Compared to BBA.

The foregoing tables suggest that:

- as far as EP 6, 5, 4 are concerned, BBA treats many more Masoretic notes than our text does;
- in Gen 4:25 the two works expound on two different Masoretic notes associated with this passage;
- unlike BBA, the order of exposition in both EP 6, 5, 4 and EP 3, 2, 1 follows that of the book of Genesis.

The next series of tables presents a synoptic comparison of the two texts.¹²⁵ The primary biblical passages explicated in the two texts are set in a bold type.

A. Unit 1, an exposition on the Masoretic note associated with the phrase **וכל צבאם**:

¹²² Folios 8-11 in Ms 1042.

¹²³ BBA also includes in its exposition verses from the Masoretic note associated with the word **זה** in this verse. See discussion below.

¹²⁴ The treatment of the following two Masoretic notes appears in this order in Ms 1042 as an addition to parashat VaYera (folios 26a-27).

¹²⁵ We have cited the text of BBA according to the Vilna edition. We have, however, checked it against Ms 1042 and provide some of its readings in the footnotes. In several cases we have corrected the printed edition using the Ms 1042. These corrections are discussed in footnotes below.

BBA	EP 1-6
<p>מסרה ויכלו השמים וכל צבאם. ד' וכל צבאם. ויכלו השמים והארץ וכל צבאם. (ישעיהו מ"ה¹²⁶) ואנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי. (שם ל"ד¹²⁷) ונמקו כל צבא השמים ונגלו כספר השמים וכל צבאם. (נחמיה ט'¹²⁸) אתה הוא ה' לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים¹²⁹ וכל צבאם. וסימן בתרגום שלימותא דאנשא בספרא בלחודיה. פי' הענין לומר שהכל ברא האלהים¹³⁰ עליונים ותחתונים עם היות שברא המלאכים והגלגלים קיימים כאיש עכ"ז בידו לכלותם ולהשחיתם מכל וכל. אמנם בראם להיות ששים ושמחים לעשות רצון קונם לא לתכלית אחר ברא עליונים ותחתונים והוא מחדש העולם בכל יום ובראם לעשות רצונו והוא עושה בהם כרצונו וז"ש בעל המסורה כנגד הראשונה ויכולו השמים וגו'¹³¹ שברא העולם חדש ולתכלית שיעשו רצון האל ית' וז"ש אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי. הכל בראתי שיעשו רצוני ומצותי. כמו שמצינו ביעקב במקום וילן שם וגו'.¹³² ששקעה חמה קודם זמנה וכן ביהושע אמר¹³³ שמש בגבעון דום וגו'.¹³⁴ כי בידו ית' להעמידם ולכלותם. וז"ש ונמקו כל צבא השמים וגו'.</p> <p>שידעו כי לה' המלוכה ואין עוד מלבדו. וז"ש אתה הוא ה' לבדך וגו'. ר"ל אתה הוא חי וקיים לבדך אתה עשית את השמים וכל צבאם ובידך לכלותם שמעשה ידך הם. ואתה מחיה את כולם¹³⁵ הארץ וכל אשר עליה וכי כל שלימות הכל לעשות רצונך.¹³⁶ א"כ ראוי לאדם להגות בתורה יומם ולילה שהיא הנותנת חיים לבעליה. וזהו רצונו ית'. וז"ש הסימן שלימותא דאינשא בספרא¹³⁷ בלחודיה ר"ל ששלימות האדם לעיין בד"ת ולא בדבר אחר:</p>	<p>NOT EXTANT</p> <p>(1) וזהו ויכלו השמים] (2) ארץ ואדם עליה בראתי] (3) מצנו כמו שעשה בימי יהוש [ ] (4) היא הכוונה הא'. הכוונה הב' והוא אם ירצה שיכלו והא' ונמקו כל צבא השמים וה'. וכל (5) צבאם יכול תיבול וה' כל' שקב"ה יגזור על כל צבא השמים להיות בליים נתכים מבלתי (6) שיהיו ניתכים לא באיש ולא במין כדי שיכירו וידעו כי ליי' המלוכה ואין עוד מלבדו (7) וזהו אתה הוא יי' לבדך אתה וה' כל' שאחר שקב"ה הוא לבדו קיים לעולם ראוי א"כ (8) שכל צבא השמים העליונים והתחתונים להשתחוות לש"י ולו נאה להודו' ולא לזולתו (9) כי הוא סבת הכל ונותן שארית למי שירצה. א"כ יראה בודאי כי האדם אין לו שלמות (10) אחר כי אם לעבודת בוראו והנה היא קיומו וז"ש התר' שלימות' דאינשא בספר' בלחודיה (11) כל' השלימו' לאדם אינו בשו' ד"א כי אם לעיין בס' תורת משה ולקיי' מצותיו ותורותיו (12) וחוקותיו וה'..</p>

¹²⁶ Isa 45:12. Ms 1042 contains no scriptural references.

¹²⁷ Isa 34:4.

¹²⁸ Neh 9:6.

¹²⁹ Ms 1042: ש"ה.

¹³⁰ Ms 1042: האל'ים.

¹³¹ Strictly speaking, Ms 1042 has here (and elsewhere) גו'. The long vertical diagonal stroke (descending from right to left) is much longer than the

one used in other abbreviated words in this manuscript. Hence, it is likely that this is how this scribe executed the ubiquitous גו'.

¹³² Gen 28:11.

¹³³ Ms 1042: אמ'.

¹³⁴ Josh 10:12.

¹³⁵ Ms 1042: כלם.

¹³⁶ Thus Ms 1042. Vilna edition has רצוניך.

¹³⁷ Ms 1042: בסיפרא.

B. Unit 3, an exposition on two Masoretic notes. One tracks words with two accents, particularly a combination of *telisha* (gedolah) and

two *geresh* signs, while the other follows the form ידינו:

BBA	EP 5:12-4:26
<p>מסרה ידינו ו' מלאים. ומעצבון ידינו. (דברים כ"א¹³⁸) ידינו לא שפכו וגו'. (ירמיהו ו'¹³⁹) רפו ידינו צרה החזיקתנו חיל כולדה. (הושע י"ד¹⁴⁰) ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו. (תהילים צ"א¹⁴¹) ויהי נועם וגו' ומעשה ידינו וגו'. ומעשה ידינו כוננהו. תרי בעניינא חדא. וסימנא עובדנא יתובון¹⁴² בתוקפא פורקנא בשפירותא התקן. פ' ארז"ל במדרש¹⁴⁴ שעד שלא נברא נח היו ידיהם כרגל האווז. ולא היו יכולים לעשות שום מלאכה מהמלאכות העולם. וכשבא נח נבדלו האצבעות ותיקן כלי המחרשה. וז"ש זה ינחמנו וגו'.¹⁴⁵ כי כן דומה המחרשה לתלשא ושני גרישין. וזהו דרך המדרש. וע"ד האמת הנשמה כשיוצאת מהגוף שחציו¹⁴⁷ זכאי וחציו¹⁴⁸ חייב מתפשטת והולכת אנה ואנה עד שהקב"ה¹⁴⁹ מחזירה בגוף אחר אולי תזדכך ותשוב. ואם לא תזכה פעם אחרת עד פעמים שלש.¹⁵⁰ וכשהיא טהורה אינה צריכה לחזור.</p> <p>וז"ש זה ינחמנו וגו'. הצדיק הוא סיבת מנוחת הנשמה ויתלוש ויעקור ממנה ב' גרושין משני גופין. ומצינו בנדב ואביהו שנקראו תרי פלגא דגופא. ושניהם נשמה א' ונכנסה בפנחס. כאומרו ותלד לו את פנחס. אלה ראשי אבות הלויים וגו'.</p> <p>ולכן קרבו שאו את אחיכם¹⁵¹ יש בו ב' גרישין¹⁵² רמז לשני הגרושין דנדב ואביהו שהיו שני שמות ויש בו תלשא שנקרו מלהיות בשני גופים. אלא בגוף א' בפנחס ונחשב לשנים כנ"ל.¹⁵³</p>	<p>(12) ה' (13) מילי בתרי טעמי תלשא ושני גרישין. א' זה ינחמנו ממעשינו ב' קרבו שאו את (14) אחיכם מאת פני הקדש ג' שובו ושובו מדרככם הרעי' ד' הזאת העיר העליזה (15) ה' ולא לה תהיה תרומת הקדש לכהנים וס' תר' בעובדנא נתקריב ונתוב לקרתא (16) קדיש' .. ידינו ו' מלאים א' זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו. ב' וענו ואמרו (17) ידינו לא שפכה את הדם ועינינו לא ראו. ג' שמענו את שומעו רפו ידינו צרה (18) החזיקתנו חיל כולדה. ד' ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו. ה' ויהי נועם יי (19) אלהינו עלינו ומעשה ידינו. ב' כן. וס' תר' עובדנא יתובון בתוקפא פורקנא בשפירות (20) התקן .. ראוי שתדע ותתבונן כי אז"ל במדרש כי עד שנברא נח היו הנברא' (21) כלם בידם כרגל האווז ולכן לא היו יכולין לעשו' שו' מלאכה ממלאכ' העולם (22) עד שבא נח ונבדלו האצבעות באופן שתקן כלי המחרשה וז"א זה ינחמנו ממעשינו (23) מעצבון ידינו כי כן דמה המחרש לתלשא וב' גרישין. אבל זה ע"ד דרש. אבל ללכת (24) כמנהגינו ע"ד נסתר נאמ' כי כבר אמרו חכמי הקבלה כי הנשמה כשתצא מן הגוף (25) בלתי זכאית כמו שאם תמצא בגוף שהוא חציו זכאי וחציו חייב והיא מתפשטת והולכת (26) אנה ואנה עד שקב"ה מחזירה בגוף אחר אולי תזדכך ותשוב למקומה ואם זה האדם (1) תחזור ג"כ פעם אחרת וזהו שרמז הפס' פעמ' ג' עם גבר אבל כשהנשמה היא (2) טהורה אינה צריכה לחזור ולהכנס בגוף אחר וז"ש זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון (3) ידינו כל' זה האדם כשהיה צדיק יהיה סבת המנוחה ויתלוש ויעקור אלו הגירושין (4) שהנשמה תתגרש ב"פ כמו שאמרנו וכן מצאנו בנדב ואביהו שמתו במגפה (5) בהקריבם לפני יי' אש זרה ואז"ל כי אלו השני' לא היו כי אם א' בעבור כי לא היו (6) נשואי אשה והיו נחשבין כפלגא וכלן היו כנשמה א' ואלו נכנסו בגוף א' שהיה (7) פנחס. וזהו שכוון קרבו שאו את אחיכם את פני הקדש כל' שאלו לב' גרישין (8) שהיו בשמ"ו ותלשא ונעקרו מללכת אל ב' גופ' כי אם אל גוף א' והוא נחשב לב' (9) כי אז"ל פנחס זה אליהו. ולכן תמצא הכתו' אר' ואלעזר הכהן לקח לו מבנות פוטיאל (10) לו לאשה ותלד לו את פנחס אלה</p>

¹³⁸ Deut 21:7.

¹³⁹ Jer 6:24.

¹⁴⁰ Hos 14:4.

¹⁴¹ Ps 90:17.

¹⁴² Thus Ms 1042. Printed edition has יתובין.

¹⁴³ In Ms 1042, each of the Aramaic words has a diagonally placed colon (descending from right to left) above it.

¹⁴⁴ Thus Ms 1042. The printed edition reads במדרש אבכיר.

¹⁴⁵ Thus Ms 1042. The printed edition adds after ינחמנו a reference to Midrash Tanhuma.

¹⁴⁶ The Ms 1042 reads המדרש, whereas the printed edition has המחרש.

¹⁴⁷ Ms 1042: חצו.

¹⁴⁸ Ms 1042: חצו.

¹⁴⁹ Ms 1042: שקב"ה.

¹⁵⁰ Thus Ms 1042. The printed edition reads פעמיים ושלש.

¹⁵¹ Lev 10:4.

¹⁵² Thus Ms 1042. The printed edition has here גרושין.

¹⁵³ Ms 1042: כנז.

<p>והוא יעקור ויתלוש הגירושין של הנשמה. אע"פ¹⁵⁴ שחטא ועשה כל העבירות שבעולם כשיחזור בתשובה.</p> <p>וז"ש זה ינחמנו הנשמה של צדיק שנק' נח שהיא¹⁵⁵ סיבת התענוג והמנוחה יתן לגוף הראשון נחמה מהעצבון והעמל שהיה להם. וז"ש מן האדמה אשר אררה ד'.¹⁵⁶</p> <p>וזה כשיאמרו הזקנים והראשים והמנהיגים ידינו לא שפכה וגו'. שבראות אנשי העולם שהראשים ישמרו עצמם מחטא הכל ילכו אחרי הראש.</p> <p>ושפכה כתיב בה' רמז שבכל ה' חומשי תורה לא שפכנו ולא חסרנו דבר או ירצה.</p> <p>רמז לה' חושים שבסיבתם יחטא האדם ובפרט חוש המישוש כי חרפה הוא לנו אין אנו מוטבעים בחוש המישוש. וזהו רמז הד"ם עם האותיות ...</p>	<p>ראשי אבות הלויים מפני מא אמ' אלה ראשי (11) אבות הלויים אלא לרמזו לך שהוא היה אותם שהיו ראשי אבות הלויים שהם נדב (12) ואביהוא שהיו משבט לוי והם עקר המשפחה. וכן ג"כ תעקור ותתלוש הגירושין (13) של הנשמה אע"פ שיחטא ויעשה כל העבירות כשיחזור בתשובה ולכ"א שובו שו"ו (14) ב' פעמים כדי שהאדם ישתלם לגמרי מבלי השאיר פליטה. וזכר מהעונות וזאת (15) התשובה תעקור הגירושין. וכן ג"כ רמז סי' ידינו שהם ו' כמו"ש ואו' זה ינחמנו. וה' (16) כל' זאת הנשמה שנקראת נח בעבור שהיא סבת המנוחה והתענוג ינחמנו תרוה (17) לנו נחמה מהעצבון והעמל שיקרה לגופינו ממלחמת היצר הטוב עם היצר (18) הרע. וזה רמז מן האדמה אשר אררה יי'. כי אז"ל אוי לעסה שהנחתו מעיד עליה (19) כי קב"ה קרא ליצר הרע כי רע מנעוריו ולכן בפעולו הנשמה תהיה זאת הנחמה לנו (20) ותדע באז' דרך תהיה המנוחה לנפש כאשר יענו ויאמרו הזקני' והראשים (21) והמנהיגי' ידינו לא שפכו הדם וזה כדי לתת אורח ומשל לאחרים שלא יחטאו (22) כי בראותם הראשים שישמרו נפשם מלחטוא ישמרו גם הם ולכן תמצא שפכה (23) בהא' לו' כי מכל ה' חומשי תורה לא שפכין ולא חסרין ממנה שום דבר (24) אבל כלה היה מקוימת בידינו או נוכל לו' שפכה הלא היא מורה על ה' חושי' (25) שבסבתם יחטא האדם ובפרט חוש המישוש כי הוא חרפא לנו וזה רומז ידינו (26) לא שפכה. כל' אין אנו מוטבעי' בחוש המישוש וכן ג"כ רומז הדם שעולה</p>
--	--

C. Unit 4, an exposition on the Masoretic note associated with הולך (Gen 15:2):

BBA	EP 2:13-1
<p>מסרה הולך ט' מלאים בתורה ואנכי הולך ערירי. (בראשית כ"ה) אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה. (שם כ"ה) בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכול וגו'. (שמות י"ט) קול השופר הולך וחזק מאוד. (ויקרא י"א) וכל הולך על כפיו בכל החיה ההולכת על ד' וגו' וכל הולך על גחון וכל הולך על ד' וגו'.¹⁵⁷ תרי בפסוקא ותלתא בעניינא. (במדבר כ"ב) ויחר אף אלהים כי הולך הוא וגו'. הנני הולך לעמי לכה איעצך וגו'. וסימנס בפרנס"ת מות"ך לחמ"א תקיפ"א ביד"ך בחברות"ך קד"ם אלהנ"א בסר"ף יומי"א.¹⁵⁸</p> <p>כבר ידעת כי אברהם רמז לנשמה ושרה לגוף</p> <p>אמר האל ית' לנשמה אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד אל תירא בעה"ז ותצליח בהצלחת ממון ובנים וקניינים מדומים ותנחל העה"ב.¹⁵⁹ והצדיק אומר אדני אלהים מה תתן לי ואנכי הולך ערירי אין רצוני בעה"ז שאינו מהצלחות הנפשיות ואינו תכלית הנפש ואנכי הולך ערירי אם אזכה לעה"ז אלך יחידי בלא שכר ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר רצוני שיהיה אלי בעזרי לעה"ב.</p>	<p>הולך ט' מלאי' (14) באוריין. א' אדני יהוה מה תתן לי ואנכי הולך ערירי ב' ויאמ' עשו הנה (15) אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה ג' וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים (16) עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך וה' ד' ויהי קול השופר הולך וה' ה' וכל הולך (17) על כפיו בכל החי ההולכת על ד' וה' ו'. כל הולך על גחון וכל הולך על ארבע (18) תרי בפסוקא ותלתא בעניינא. ח' ויחר אף אלהים כי הולך הוא ויצא מלאך יי' (19) לשטן לו. ט' ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצך את אשר יעשה העם הזה לעמך (20) באחרי הימי'. וסי' תר' בפרנסת מאתן לחמא תקיפא בידך בחברותא קדם (21) אלהנא בסוף יומי"א .. ראוי שתתבונן כי כבר אמרנו בכמה מקומות (22) כי אברהם רומז לנשמה ושרה לגוף וז"ש קב"ה לאברהם שהיא הנשמה שאם (23) תבא בעה"ז שלא תירא כי שכרה הרבה מאד וז"ש אל תירא אברם אנכי מגן לך (24) שכרך הרבה מאד שתצלי' בעה"ז בהצלחת ממון ובנים וקנייני' מדומים וג"כ (25) תנחל הע"ה והצדיק עונה ואו' אדני יהוה מה תתן לי ואנכי הולך ערירי כל' (26) אין רצוי בעה"ז כי זה העולם אינו מן ההצלחות הנפשיות ואינו תכלית הנפש</p> <p>(1) [בעה"ז] [הלך]</p>

¹⁵⁴ Ms 1042: אע"פ.

¹⁵⁵ Thus Ms 1042. The printed edition has שהיא.

¹⁵⁶ Ms 1042: ה'.

¹⁵⁷ Cites Lev 11:27, 42.

¹⁵⁸ In Ms 1042 a colon is placed above each word of the *siman*. It is slightly slanted, descending from right to left.

¹⁵⁹ Ms 1042: עה"ב.

	(2) [בן משק ביתי דמשק]
	(3) [בכורה איני נוצר אבל בעה]
	(4) [ביצר לאכול ולמות בעה"ז]
	(5) אדע אני בעצמי שסופי למות ובכן (6) [ס בעה"ז כי
והרשע אומר אנכי הולך למות אין כלום לאחר מיתה למה זה לי בכורה	אחר המיתה לא ימצא דבר וזהו ולמה זה לי בכורה (7) [קודר
למה קודר אתה לך בזה העולם שאקוה לישועות ולטובות בעה"ב. למה	בעה"ז לי כי אקוה לישועות ולטובות הע"ה ולמה לי זה כי בכורה (8)]
זה לי בכורה עולה עץ החיים בגי'160 הלעיטני נא והאכילני מתאוות	[עץ החיים כל' למה לי עץ החיים אלא הלעיטני נא והאכילני (9)]
העה"ז. והצדיק כשמפתהו בדברים אלה מושכו לבית המדרש וזהו	[ואיני מקפיד על האחר אבל הצדיק אע"פ שיצר הרע לפעמ' (10)
וידר יעקב וגו' שראוי להתחזק בעבודת האל ולהסתפק בהכרחי לחם	[בד'ברי' האלה הוא ימשכהו בדברי תורה ובנדר' וזהו וידר יעקב
לאכול ובגד ללבוש ולא מותרות שההצלחה האמתית161 לעה"ב.	(11)] [יהיה אלהי עמדי כל' שהאדם ראוי להתחזק בעבודת
	האל (12) [לעבו] ד ולהסתפק מהעה"ז בדברי ההחרכ' כמו"ש ונתן
	לי לחם לו"ל. (13)] [המותר' כי ההצלחה אחרונה אינה
	בעה"ז כי אם בע"ה וזה ראוי (14)] [ולהר' קולו כשופר
	כמ"ש ה' {0} לנבי' כשופר הרם קלך וראוי (15)] [תורת משה
	באותו מעמד הנכבד שהיה משה ידבר והאלהי' (16)] [מה
	יאמ' וכל הולך על כפיו בכל החי כל' אותם האנשי' שעוש' (17)]
	[עה"ז ללכת בתאוותיו עד שהם וגופם שהוא רומז גחון הם כלם (18)
	גופם תרי בפסוקא כל' שיצר הטוב והיצר הרע שניהם יחד נתקשרו
	(19) לנפש חיה הכל ותלתא להם בעניינא וג"כ הנשמה הסכימה עם
	שניהם להיות (20) בזה האופן ודאי יצא חרי אף האלהים עליהם וזהו
	ויחר אפים כי הולך הוא (21) ויצא מלאך יי' לשטן לו. כל' זה האיש
	שהוא הולך אחרי קנייני העה"ז ואינו(22)] [שלמות
	הנצחי ודאי יהיה אחריתו עדי אובד כי יצא מלאך (23) לשטן לו
	לדחפו מכל טוב אבל העצה הנכונה היא ודאי לראות אחרי' (24)
	[צפון לצדיקי ולא יהיה חושש מן העה"ז ומטובו כי אינו
	נצחי (25)] [לשעה ול"א התר' בפרנסת מותך לחמא תקיפא
	כלומ' (26) הפרנסה והצידה שראוי לך להביא במתתך ראוי שתמיד
	מן התורה שהוא
וראוי להורות לרבים שיתחזקו בעבודת האל וזהו קול השופר הולך	
וחזק. שהחכם ירים קולו כשופר כאומרו כשופר הרם קולך שיזכרו	
תורת משה ומעמד הר סיני שמה ידבר והאלהים יענו בקול. ומה	
יאמר וכל הולך על כפיו החיים ההולכים אחרי תאוותם ושרירות לבם	
טמאים הם. כ"ש אותם שדבקים מאד ששחה לעפר נפשם והם וגופם	
אחד תרי בפסוקא נפש וגוף רודפים אחרי ההבל ותלתא בעניינא	
שהנשמה הסכימה עמהם אז ודאי יחרה אף האלהים כי הולך הוא	
ויצא מלאך ה' לשטן לו ולדחפו מכל טוב ועצה נכונה היא לרדוף אחר	
הטוב הנצחי הצפון לצדיקים לעה"ב	
וח"ש הסימן בפרנסת מותך לחמא תקיפא פי' פרנסה וצידה שצריך	
במותו היא התורה שנקרא לחם אבירים שהלך לפניו ושכרו עמו	
בעה"ב חזקה לחיי עד	

A close comparison of the texts indicates that, along with the striking similarities between the two, there are also significant differences. These can be grouped into several categories:

- **Scribal conventions.** Both texts feature plenty of abbreviations. One notable difference in their use of those is BBA's preference for ג' (thus Ms 1042; printed edition has וג'), while our text prefers ה' (1). Also, unlike BBA, when EP 1-6 quotes biblical passages associated with a given Masoretic note, it numbers them using letters of the Hebrew alphabet.

- **Terminology.** BBA introduces every exposition with the term מסרה which is followed by the Masoretic note (e.g., ידיו ו' מלאים). EP 1-6 simply presents the Masoretic note (e.g., ידיו ו' מלאים). Introducing the *siman* in Aramaic, EP 1-6 uses the phrase וסי' תר', whereas BBA prefers וסימנ'. Our manuscript (EP 6, line 4) employs the terms הכוונה הב' and הכוונה הא'. No such terminology is found in the parallel section in BBA.¹⁶² Finally, presenting a mystical interpretation of a passage, EP 5:24 employs the phrase ע"ד נסתר נאמ' כי כבר אמרו חכמי הקבלה וע"ד האמת, while BBA reads here

¹⁶⁰ The implied Gematria assumes that the two phrases are tantamount to 233: עץ החיים = 70+90+5+8+10+10+40=233 and בכורה = 2+20+6+200+5=233.

¹⁶¹ Thus Ms 1042. The printed edition reads שההצלחה באמתית.

¹⁶² R. Azulai, however, does speak of two כוונות (as far as biblical interpretation is concerned) in his introduction to BBA. Elsewhere in BBA he refers to three כוונות (Parashat Terumah, Exod 12:13; Ms 1042, folio 74).

- *Shorter text, longer text, and alternative formulations.* Despite their remarkable affinities, the parallel texts often differ in length. Overall, BBA seems to feature a shorter text, especially in Unit 2. In addition, the parallel texts frequently feature alternative formulations.

Final Remarks: EP 1-6 as a Source of BBA

In light of the preceding analysis, what can be said about the relationship between EP 1-6 and BBA? Several possible scenarios come to mind. First, given the fact that the parallel text in EP 1-6 tend to be longer than that in the respective sections of BBA, one could suggest that our folios belong to a manuscript that made use of BBA, paraphrasing and expanding it. Second, it is possible that both EP 1-6 and BBA rely on the same unknown source. Third, the work preserved in our manuscript might have been one of the BBA's sources. It seems to us that the latter scenario in particular has several merits.

First, in his introduction to BBA, R. Azulai explains that while writing this commentary he relied on several texts. The following excerpt from the introduction—an addition in the margin made by Rabbi Azulai himself (Ms 1024, folio 5¹⁶³)—names the following sources:¹⁶⁴

גם כתבתי קצת פי' מהרב כמוה"ר חיים ויטל נר"ו שכתב משם האלהי הוא כמוה"ר יצחק לוריא זללה"ה מה {שראיתי נוגע אל הפשט גם {קצת} פי' קצת מסורות שמצאתי משם הקדמונים והוספתי עליהם נופך משלי גם כתבתי קצת פשטים על התורה שהחסידי האלהי כמ"ה סולימאן וחנא זללה"ה מאשר מצאתי בגנזיו אחריו למען להקים לו שם אחריו טוב מבנים ומבנות

I have also written a few commentaries from our honorable teacher and rabbi, R. Hayyim Vital

נר"ו, who wrote in the name of the divine who is our honorable teacher and rabbi Isaac Luria—may his memory be for life in the world to come—what I have seen in relation to the plain meaning. Also, a commentary on a few Masoretic notes that I have found in the name of those of old. And I have added to them a little of my own. I have also written a few plain interpretations on the Torah by the pious, the divine, our honorable teacher and rabbi Suleiman Ohana, may his memory be for life in the world to come, which I have found after his (passing) among his treasures in order to establish for him a name that is better than sons and daughters.

R. Azulai mentions among his written sources “a commentary on a few Masoretic notes that I have found in the name of those of old” (פי' [רוש] קצת מסורות שמצאתי משם הקדמונים). There is little doubt that מסורות stands here for the Masoretic notes, as at the very end of Ms 1042 R. Azulai provides a list of all his expositions based on the Masoretic notes and calls this list מפתח מסורות. EP 1-6 could then be this “commentary on a few Masoretic notes” from which R. Azulai borrowed some and which he expanded with “something of” his “own” (see Tables 1-2). His other writings reveal the ways in which he treated his sources. For instance, in his *Hesed LeAvraham*, R. Azulai relied heavily on the writings of Moses Cordovero.¹⁶⁶ In his introduction to this work he explains how he treated Cordovero's writings: “And I have written them in a different style and in a clear language, so that the reader may find them both easy and pleasant (to read; ובלשון מבוארת ויקל; וכתבתים בסגנון אחר ובפשטות ויקל; ויערב על המעיין)”. Beracha Zaq has demonstrated that Azulai's reworking of Cordovero often involved an abbreviation and paraphrase, the very features we observed while comparing BAA to EP 1-6.¹⁶⁷

¹⁶³ In Vilna edition it is printed as a part of the main text at the very end of R. Azulai's introduction (p. ה).

¹⁶⁴ The text includes several corrections to the printed edition based on Ms 1042. The printed edition has: גם כתבתי קצת פירוש מהרב כמוה"ר חיים ויטל נר"ו שכתב משם האלהי הוא כמוה"ר יצחק לוריא זללה"ה מה שהביא אתו נוגע אל הפשט גם פירוש קצת שמצאתי משם הקדמונים והוספתי עליהם נופך משלי גם כתבתי קצת פשטים על התורה שהחסידי האלקי כמוה"ר סלימאן אוחנא זללה"ה אשר מצאתי בגנזיו אחריהם למינו להקים לו שם אחריו טוב מבנים ומבנות.

¹⁶⁵ R. Azulai seems to have struck out the word קצת. Based on the microfilm at our disposal, it is difficult to ascertain whether he inscribed another word above it. There seem to be traces of ink above the deleted word.

¹⁶⁶ TISHBY, *The Attitude of R. Abraham Azulay Towards Cordoverian and Lurianic Kabbalah*, cit., 199; ZAQ, *On the Sources of the Book Hesed to Abraham by Rabbi Abraham Azulai*, cit.

¹⁶⁷ ZAQ, *On the Sources of the Book Hesed to Abraham by Rabbi Abraham Azulai*, cit.

Second, a comparison of Unit 3 with the respective text of BAA (see above) furnishes further support for the suggestion that R. Azulai might have had the work preserved in EP 1-6 in front of him as he wrote BAA. The two texts offer an exposition on the Masoretic notes associated with two words in Gen 5:29: זָה and יָדִינוּ. The Masoretic note to זָה tracks biblical words with two Masoretic accents on them. Both EP 1-6 and BBA expound on two verses featuring such two accents. First, the presence of *telisha* (*gedolah*) and two *geresh* signs over זָה in Gen 5:29 is utilized to support the claim that Noah invented the plough which, according to these texts, resembles this constellation of accents. Second, evoking the mystical tradition according to which the souls of Nadab and Abihu came to reside in Phineas, both texts point to the two *geresh* accents over the word קָרְבוֹ in Lev 10:4. And yet, only our text—EP 1-6—cites the Masoretic note linked to זָה and lists the verses and the *siman* associated with it. BBA includes only the Masoretic note to the word יָדִינוּ. Hence, the reader of BBA is somewhat bewildered as to why the exposition based on the Masoretic note to יָדִינוּ expounds also on the Masoretic accents on the words זָה (Gen 5:29) and קָרְבוֹ (Lev 10:4). When one compares the two texts, it seems plausible that as R. Azulai reworked the exposition found

in Unit 3, either by an oversight or for the sake of brevity, he omitted the Masoretic note associated with זָה. One could, of course, argue that EP 1-6 expands here an exposition found in BAA with the Masoretic note associated with זָה, the relevant biblical passages and the *siman*. However, this appears to be a less likely scenario.

To be sure, the foregoing observations must remain tentative. We hope that in the future it will be possible to extract further folios of this manuscript which, for now, are hidden within the covers of the aforementioned volume. They may shed further light both on the content of the manuscript and the nature of its affinity to R. Azulai's BBA. Still, we hope that even in this fragmentary state the newly-found text expounding on Masoretic notes will draw attention of those working in the field of Jewish biblical exegesis, as well of those interested in the life and work of R. Abraham Azulai.

Ariel Feldman
Brite Divinity School
at Texas Christian University
e-mail: ariel.feldman@tcu.edu

Faina Feldman
Texas Christian University
e-mail: f.feldman@tcu.edu

SUMMARY

This study offers a preliminary edition of several folios of a Hebrew manuscript that were found in the binding of a volume containing two printed Hebrew books. These folios feature a series of expositions on biblical passages associated with Masoretic notes to the book of Genesis. We suggest that the work preserved in this manuscript might have served as one of the sources of Ba'ale Berit Avram, a biblical commentary written by R. Abraham ben Mordechai Azulai in 1619 in Gaza.

KEYWORDS: Azulai; Commentary; Masoretes.

Appendix: Images of the Enpapers (EP 1-6)¹⁶⁸

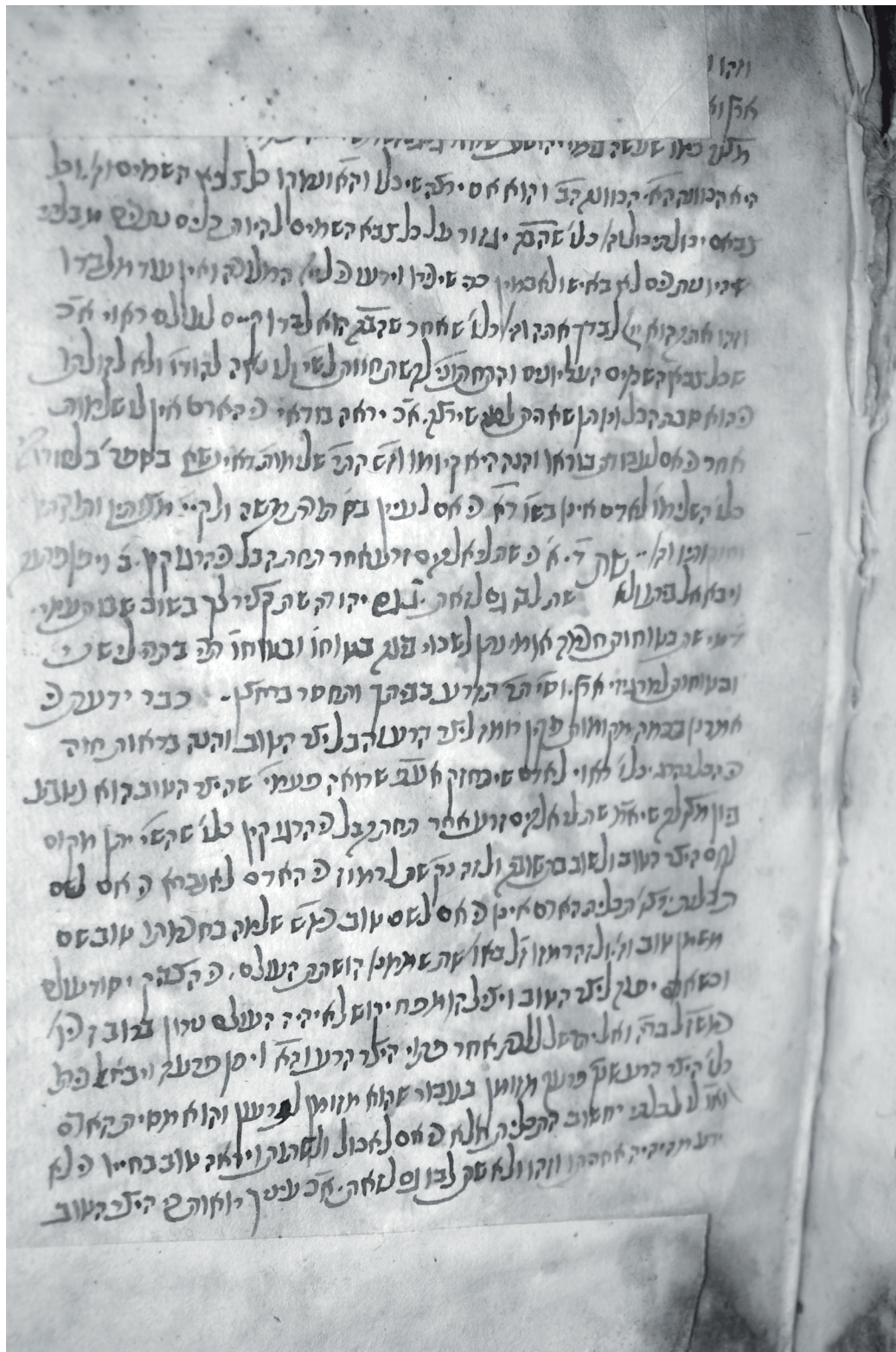

Fig. 1 - EP 6.

¹⁶⁸ All the photographs utilized in this article have been taken by the authors.

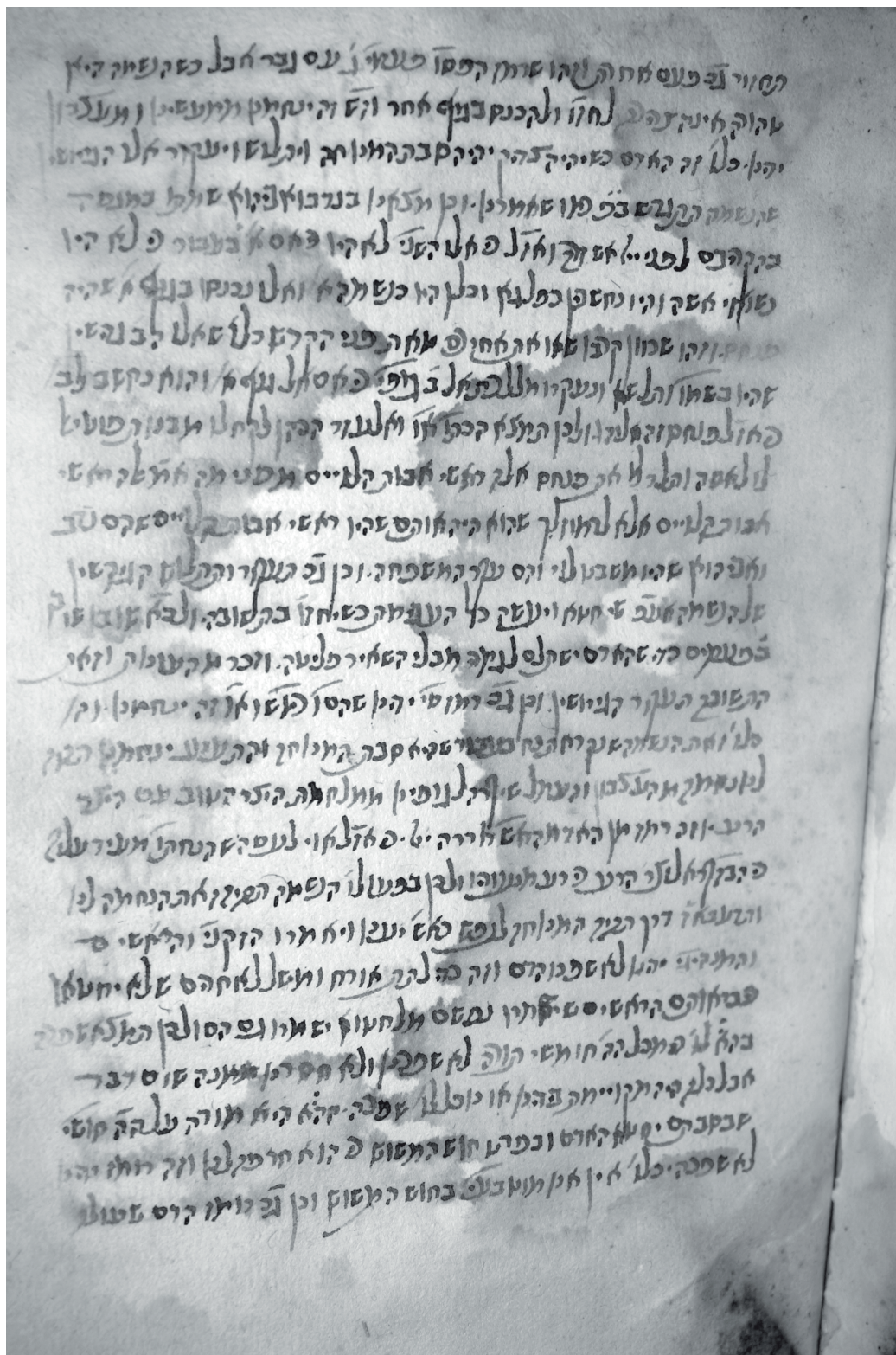

Fig. 3 - EP 4.

76

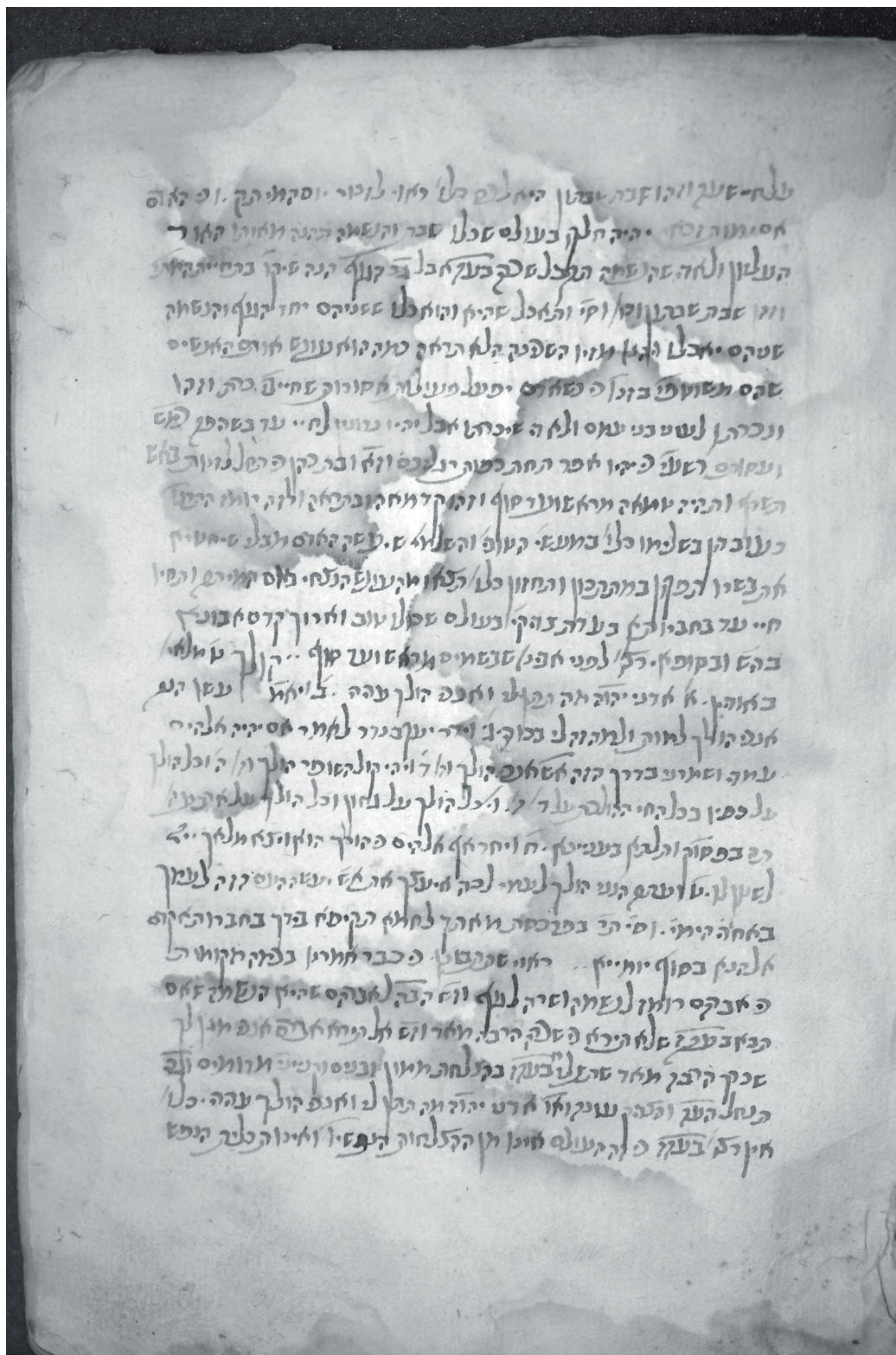

Fig. 5 - EP 2.

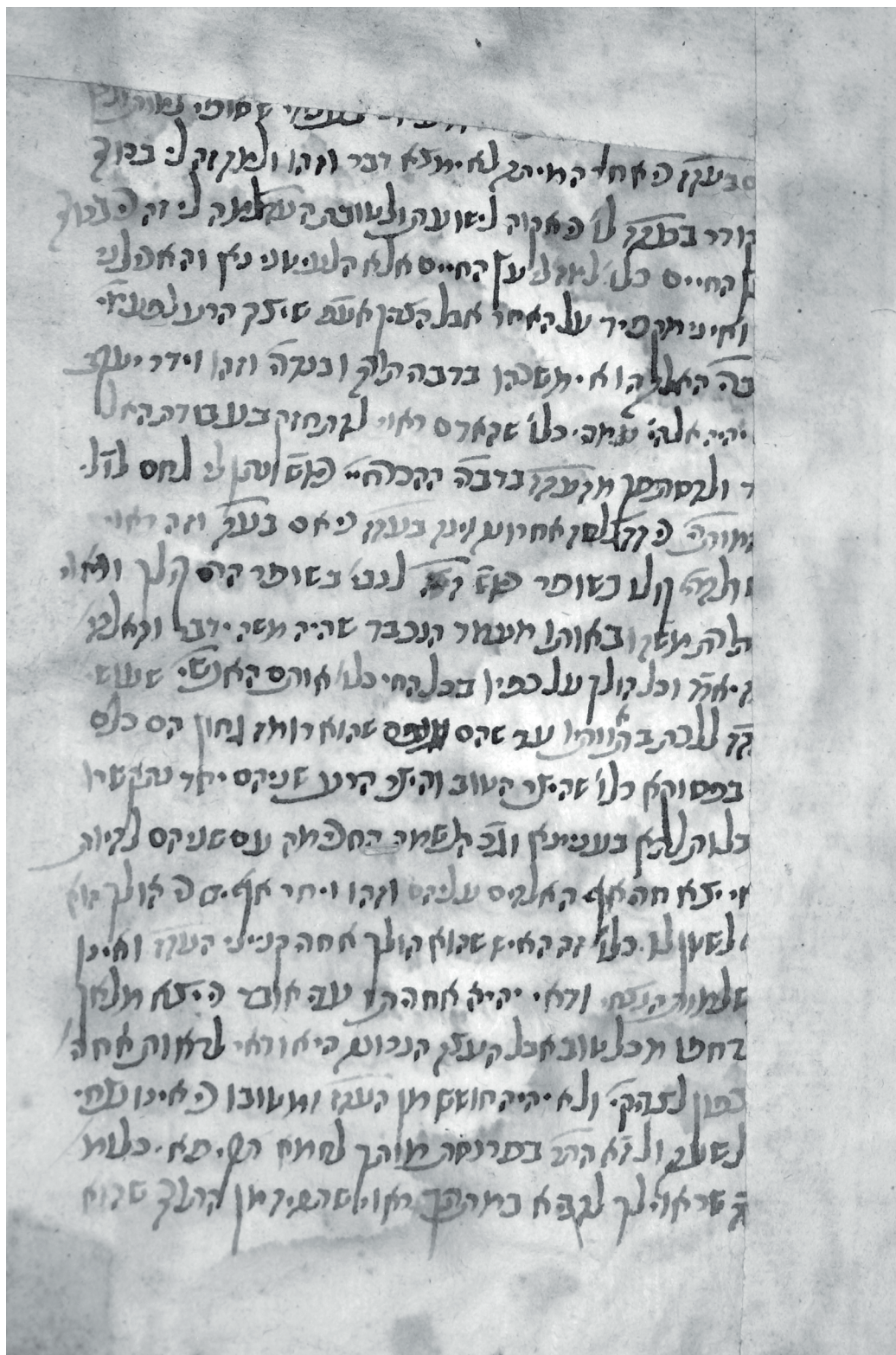

Fig. 6 - EP 1.